

ZAGRANICZNE POMOCE NAUKOWE DLA PEDAGOGÓW

Dotarcie do obcojęzycznej literatury naukowej stanowi niekiedy duży problem dla historyków wychowania czy historyków pedagogiki. Na czym polega metoda heurystyczna (historyczna)? Jak zredagować monografię szkoły, przedszkola, domu dziecka czy własnej miejscowości? Jak poprawnie cytować artykuły, książki i źródła archiwalne? Czy istnieje praktyczne vademecum dla studentów i pedagogów pozwalające znaleźć odpowiedzi na te pytania? Na te i podobne pytania można nie tylko szukać odpowiedzi, ale i je znajdować w wielu zagranicznych podręcznikach i opracowaniach przeznaczonych dla pedagogów.

W ostatnich latach pojawiły się opracowania również w języku polskim, które dają odpowiedzi na postawione pytania. Tytułem przykładu można tu wymienić książkę Stefana Ignacego Możdżenia *Praca naukowa historyka oświaty* (Sandomierz 1999, Wydawnictwo Studium Generale Sandomiriense, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu, w nakładzie tylko 300 egzemplarzy!).

Poniżej omawiam mało znane w Polsce prace o charakterze informacyjnym w języku niderlandzkim z dziedziny historii wychowania, czy raczej z zakresu pedagogiki historycznej, jak wolą je określać Belgowie i Holendrzy. Zacznę od skonstatowania, że w obu tych krajach studenci pedagogiki mają szeroki zestaw podręczników do historii wychowania. Niekiedy są to bardzo obszerne, kilkutomowe opracowania (zawierające również pytania egzaminacyjne), których omówienie zasługuje na oddzielną publikację.

Interesują nas obecnie dwa typy wydawnictw mające określonego adresata: przewodniki i przeglądy literatury dotyczącej historii wychowania (posługujemy się funkcjonującą u nas terminologią). Miały one duże nakłady i sprostały istnjącemu zapotrzebowaniu w Belgii i Holandii wśród studentów i wykształconych pedagogów, posługujących się językiem niderlandzkim (Flamandowie w Belgii i Holendrzy). Wydaje się, że i u nas istnieje zainteresowanie tego rodzaju publikacjami, gdyż jest ich stanowczo za mało i dlatego poświęcimy im nieco więcej uwagi.

Pierwsza publikacja, od kilku lat wykorzystywana w praktyce uniwersyteckiej w Belgii, głównie przez studentów uczęszczających na seminaria z historii wychowania, nosząca tytuł *Przewodnik do badań historyczno-pedagogicznych* (*Gids voor het historisch-pedagogisch onderzoek*, wydana w Leuven w 2001 r., mająca 50 stron (w tym ilustracje)), została zredagowana przez dwu autorów – asystentów Sekcji Pedagogiki Historycznej Katolickiego Uniwersytetu w Leuven: dr Bregt Henkensa i dr Karla Catteeuw. Praca składa się z siedmiu rozdziałów o różnej objętości. Są one poświęcone bardzo zwięzłemu omówieniu takich zagadnień, jak zakres pojęciowy pedagogiki historycznej, metoda heurystyczna, sposoby sporządzania fiszek, metoda historyczna rekonstrukcji faktów, redagowanie pracy i jej części składowe, konstrukcja przypisów, informacje praktyczne (m.in. kwestia konsultacji z promotorem, sprawozdania cząstkowe z poszukiwań, adresy profesorów, instytutów pedagogicznych, bibliotek naukowych, archiwów oraz ich konta e-mailowe, na które studenci

nadsyłają swoje prace seminaryjne i magisterskie). Praktykę przekazywania prac przez studentów na konta e-mailowe Instytutu Pedagogiki i Instytutu Historii mogłem stwierdzić podczas pobytu w Leuven w maju i czerwcu 2002 r.

W omawianym przewodniku dużo miejsca zajmuje charakterystyka metody heurystycznej, a więc źródeł i opracowań, różnego rodzaju istniejących bibliografii, słowników biograficznych i encyklopedii pedagogicznych, katalogów bibliotecznych, repertoriów artykułów i książek, czasopism (zwłaszcza dotyczących historii wychowania), bibliografii źródeł mówionych i ikonograficznych. Podawane przykłady tego rodzaju informatorów pochodzą głównie z obszaru języka niderlandzkiego (Belgia, Holandia), a częściowo angielskiego, niemieckiego i francuskiego. W tym właśnie rozdziale, poświęconym metodzie poszukiwań historycznych, sporo miejsca poświęcono elektronicznym strategiom poszukiwania danych. Podano również adresy elektroniczne bibliotek i archiwów belgijskich oraz niektórych zagranicznych, pod którymi można przeglądać katalogi książek, indeksy czasopism (Periodical Contents Index <http://pci.chadwyck.com/all/search>; Online contents <http://www.pica.nl>; Index of Journals in History of Education <http://www.psy.kuleuven.ac.be/histped/journals.htm>; Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung <http://www.bbf.dipf.de/cgi-opac/catalog.pl>), wykazy dokumentacji archiwalnej, a także docierać poprzez Internet do literatury historycznej (<http://www.socsci.kun.nl/ped/whp/histeduc>; <http://fuzzy.arts.kuleuven.ac.be/F207/histlink.htm>). Autorzy przewodnika omówili także czasopisma zajmujące się problematyką historii wychowania. Warto zacytować tytuły tych czasopism i podać adresy internetowe, pod którymi można zapoznać się z zawartością ich ostatnich numerów: *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education*, ukazuje się od 1961 w Gandawie (Gent) – <http://simsim.rug.ac.be/paed-hist/>; *Histoire de l'éducation*, od 1961 w Paryżu – <http://www.inrp.fr/publications/hist-edu/>; *History of Education*, od 1972 w Londynie – <http://www.tandf.co.uk/journals/tf/0046760X.html>; *History of Education Quarterly*, od 1961 w Slippery Rock w Pensylwanii – <http://www.sru.edu/depts/scc/hes/contents.htm>; *Historical Studies in Education / Revue d'histoire de l'éducation*, od 1989 w Ontario w Kanadzie – <http://www.edst.educ.ubc.ca/HSE/hsecover.htm>; *Zeitschrift für Pädagogische Historiographie*, od 1995 w Zurichu – <http://www.pestalozzianum.ch/pestalozzi/zph.htm>; *Jahrbuch für historische Bildungsforschung*, od 1991 w Bad Heilbrunn – <http://www.bbf.dipfg.de/hk/jahrbuch.htm>; *Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs*, rocznik wydawany w Assen od 2000 r. W pracy wymieniono również inne ważne czasopisma: australijskie *History of Education Review*, hiszpańskie *Historia de la Educacion*. Treść tych i innych czasopism pedagogicznych jest dostępna pod adresem: <http://www.psy.kuleuven.ac.be/histped/journals.htm>. Autorzy przewodnika proponują, aby w wykazie bibliograficznym każdej pracy studenckiej podawać nie tylko tradycyjne publikacje i źródła archiwalne, ale również źródła audiowizualne (filmy – autor / autorzy, daty produkcji, programy radiowe i telewizyjne z datą produkcji i autorstwem, CD-Rom-y, strony internetowe, również z podaniem ich autorów i dat utworzenia), wypowiedzi w parlamencie, przeprowadzone wywiady i rozmowy. Omawianą publikację należy uznać za bardzo użyteczną dla studentów pedagogiki zajmujących się historią wychowania.

Druga, znacznie obszerniejsza praca to *Przegląd literatury z pedagogiki historycznej. Komentowany warsztat bibliograficzny (Literatuurwijzer historische pedagogiek. Becommentarieerd bibliografisch apparat*, red. Jan Noordman oraz Mijne Borghstijn, Lea Dasberg, Norbert Desmet, Henk Van Daele, ss. 211, indeks nazwisk), wydana w Nijmegen w Holandii w 1978 r. Jest ona ważna i interesująca z tego względu, że zawiera dane bibliograficzne i informacje dotyczące nie tylko Belgii i Holandii, ale również wielu krajów i z różnych obszarów językowych. Bibliografia ta podzielona jest na dziesięć obszernych działów, które kolejno omówimy.

1. Podręczniki z zakresu historii. Wyodrębniono tutaj: a) dzieła dotyczące historii świata i Europy (ogólne, społeczno-ekonomiczne, z historii kultury); b) historii poszczególnych krajów, takich jak Holandia, Belgia, Francja, Niemcy, Wielka Brytania, Związek Sowiecki (Sovjet-Unie) i Stany Zjednoczone. Podręczników opracowanych i wydanych w innych krajach nie uwzględniono, co świadczy o przyjętej perspektywie autorów bibliografii; c) historia polityczna, społeczna, ekonomiczna i historia idei (ogólna, anarchizm, konserwatyzm, faszyzm i narodowy socjalizm, liberalizm, socjalizm).

2. Ogólne dzieła pedagogiczne. Umieszczono tutaj wykazy obejmujące: encyklopedie i leksykony pedagogiczne, atlasy materiałów ikonograficznych, tabele chronologiczne, pochodzące z obszarów języka niderlandzkiego, niemieckiego i angielskiego, wydane głównie w XX w.

3. Czasopisma naukowe (ogólne historyczne, ogólne pedagogiczne, historyczno-pedagogiczne, inne czasopisma specjalistyczne), ukazujące się w wyżej wspomnianych językach w XIX i XX w.

4. Podręczniki historii pedagogiki, wychowania i oświaty na świecie i w Europie (26 tytułów po niderlandzku, 14 po francusku, 19 po niemiecku, 24 po angielsku), historii wychowania w poszczególnych krajach (ogólne): w Niderlandach i Holandii – 58 pozycji bibliograficznych, w Belgii – 15, we Francji – 43, w Niemczech (łącznie RFN i NRD) – 69, w Wielkiej Brytanii 48, w Związku Sowieckim – 26, w USA – 38. Oddzielnie zestawione zostały publikacje poświęcone wybranym okresom: starożytności greckiej i rzymskiej (23 pozycje we wspomnianych powyżej językach), średniowieczu (11).

5. Pedagogzy i nurty pedagogiczne. W tym dziale zestawiono publikacje w trzech grupach: a) zawierające przeglądy doktryn wielkich pedagogów wraz z antologiami ich wypowiedzi (17 tytułów); b) nurty pedagogiczne, takie jak pedagogika jezuitów (6 tytułów), Herbart i herbartianizm (7), nowa szkoła i nowa pedagogika od 1890 r. (25), pedagogika socjalistyczna (19), pedagogika psychologiczna po Freudzie (13), pedagogika antyautorytarna (12), współczesne prądy teoretyczne (11).

6. Klasyczne wydawnictwa źródłowe (zamieszczono tutaj również wykaz pedagogów, do których odnoszą się poszczególne wydawnictwa źródłowe).

7. O praktyce wychowania I (rodzina, ruchy młodzieżowe, dziecko i młodzież, praca dzieci, ubiory dzieci, dziecko w sztukach pięknych, literatura dziecięca i młodzieżowa, gry dziecięce, wychowanie dzieci, wychowanie plastyczne, wychowanie fizyczne, wychowanie dziewcząt, wychowanie seksualne).

8. O praktyce wychowania II: dziecko niepełnosprawne (opieka społeczna, stowarzyszenia opiekuńcze, opieka nad dziećmi porzuconymi, opieka nad młodzieżą, opieka nad młodzieżą zdeprawowaną i przestępczą).

9. Poglądy na historię pedagogiki (13 tytułów). Są to dyskusje i polemiki zamieszczone w czasopismach naukowych, we wstępach do studiów o charakterze historyczno-pedagogicznym. Warto przytoczyć numery tematyczne poświęcone historii wychowania takich czasopism, jak „Harvard Educational Review” (46: 1976, nr 3: *Education and history*), „Bildung und Erziehung” (29: 1976, z. 6: *Zur Methodik erziehungsgeschichtlicher Forschung*), „Zeitschrift für Pädagogik (Beiheft 14: 1977: *Historische Pädagogik*), „Informationen zur Erziehungs- und Bildungshistorischen Forschung” (Nr 3: 1975, *Aufgaben und methodologische Probleme historischer Forschung im Erziehungs und Bildungswesen*).

10. Przewodniki po literaturze i bibliografii. W tym dziale uwzględniono przewodniki i bibliografie o charakterze międzynarodowym, a także z takich krajów, jak Holandia, Belgia, Francja, Niemcy, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone.

Obszerne uzupełnienie tej bibliografii za lata 1978-1998 zamieścił Jan Noordman na stronie internetowej <http://www.socsci.kun.nl/ped/whp/histeduc/litwijzer.html> jako *Przegląd literatury z historii pedagogiki: uzupełnienie za lata 1978-1998 (The history of education and childhood. Literatuurwijzer Historische Pedagogiek: Aanvulling 1978-1998, ss. 25)*. Strona internetowa zawierająca uzupełnienia została doprowadzona do końca roku 2002 i autor zamknął ją 3 II 2003 r. ze względu na rozmaite trudności w jej prowadzeniu, odsyłając zainteresowane osoby do wyszukiwarki Google i hasła „history of education” i „history of childhood”. Czyżby oznaczało to zmierzch wydawnictw typu bibliograficznego pod wpływem Internetu?

Sygnalizowane przewodniki, bibliografie i strony internetowe służą historykowi jako narzędzia pracy. Pozwalają też na orientację w tematyce i obszarach badawczych. Mogą również przyczynić się do dokonania wyboru dziedzin, w których możemy nawiązać współpracę z innymi narodami i środowiskami naukowymi.

*Dr hab. Piotr Paweł Gach, prof. KUL
kierownik Katedry Historii Wychowania w Instytucie Pedagogiki KUL*